

Аниџа Десаи

ОДАНИ СИН

Када су се резултати појавили у јутарњим новинама, Ракеш их је помно проучио, стојећи босоног и у пижами поред баштенске капије, па се затим попео уз степенице до веранде, где је седео његов отац пијучкајући свој јутарњи чај, и поклонио се све док му није додирнуо стопала.

„Јеси ли међу најбољима, сине?“ питао је отац, озареног лица, и посегнуо за новинама.

„На врху списка, Оче“, промрмљао је Ракеш, са страхопоштовањем. „Први у земљи.“

Потом је настала права лудница. Сви чланови породице су кликтали и играли. Читавог дана су гости хрлили у малу жуту кућу на крају улице, како би честитали родитељима овог вундеркинда, потапшали Ракеша по раменима и испунили кућу и башту звуцима и бојама као да је неки фестивал. Било је венаца цвећа и халве¹, свечане одеће и поклона (довољно пенкала да му потрају годинама, па чак и понеки ручни сат), нервозе, и љутње, и радости, а све то у разнобојном вртлогу поноса и великих блиставих надања која су се управо отворила пред њима: Ракеш је био први син те породице који стиче образовање, па је

¹ Индијска *халва* је посланица направљена од млека, шећера, бадема и пречишћеног путера.

пуно тога било жртвовано како би он био послат у школу, па затим и на медицински факултет, и најзад су плодови њиховог жртвовања стигли, златни и величанствени.

Свакоме ко би му пришао да каже: „Мубарак², Вармађи³, ваш син донео вам је славу”, отац би одговарао: „Да, а знате ли шта је била прва ствар коју је урадио када је јутрос видео резултате? Пришао је и додирнуо ми стопала. Поклонио се и додирнуо ми стопала.” Ово је многе од присутних жена толико много гануло да су наочиглед свих подигле крајеве својих сарија и њима брисале сузе, док су мушкарци досегнули за лишћем бетела⁴ и послестицама које су нуђене на послужавницима, да би затим одмахивали главом у чуду, одобравајући такво узорно владање какво само доликује једном сину. „Не виђа се више често такво понашање синова”, сложили су се сви, можда помало завидно. Док су одлазили из те куће, неке од жена рекле су, шмрчући: „Поводом овакве прилике су макар могли да служе слаткише умешене од чистог путера”, а неки од мушкараца су рекли: „Зар не мислите да се стари Варма исувише правио важан? Не треба да се заноси тиме да смо ми заборавили да он сам потиче са зелене пијаце, јер је његов отац продавао поврће, а он никада није ни крочио у неку школу.” Али, било је више зависти него злобе у њиховим гласовима, што је било, наравно, неизбежно – није баш сваком од синова у том бедном малом насељу на крају њиховог града било суђено да заблиста као што је Ракеш заблистао, а нико то није боље знао него сами њихови родитељи.

А то је био само почетак, први корак у силном, заносном напредовању ка бљештавим висинама угледа и богатства. Теза коју је написао за магистратуру донела је Ракешу још и већу славу, мада само у одабраним лекарским круговима. Добио је стипендију и отишао у САД (како је његов отац научио да каже и објашњавао свим члановима породице да и они тако говоре – не Америка, како су незналице из суседства звале ову земљу, већ, са великом присношћу, *САД*), где је наставио своју каријеру у најпрестижнијој тамошњој болници и добијао похвале од својих америчких колега које је затим преносио својој задивљеној и задовољној породици. И не само то, већ се оданде и вратио, заиста се вратио у ту малу жуту кућу у некада новом, али сада све беднијем насељу, сасвим на крају улице, тамо где ђубретарски камиони истоварују своју смрдљиву садржину по којој затим рију свиње и по-

² *Мубарак* је израз за честитање.

³ Суфикс *ђи* се додаје личном имену ради изражавања поштовања према тој особи.

⁴ *Бетел* је биљка чије лишће Индијци замотавају око ситно исецканог арека ораха, па затим то жваћу уместо дувана, а после неког времена испљуну сок који је тамно црвене боје.

ред које старетинари који ископавају дроњке подижу своје страћаре, док се ђубре испарава и пуши тик уз уредне жичане ограде и неговане баште. Свему овоме се Ракеш вратио и прва ствар коју је урадио када је ушао у родну кућу била је да се извуче из загрљаја својих сестара и браће да би се поклонιο и додирнуо очева стопала.

А што се тиче његове мајке, она је углавном ликовала због чудне чињенице да се он није оженио у Америци, да није довео кући неку странкињу за супругу, као што су је све комшије упозоравале да ће се догодити, јер то је управо оно због чега сви индијски младићи одлазе у иностранство. Уместо тога, он се сложио, готово без противљења, да се ожени једном девојком коју је она одабрала за њега у свом родном селу, ћерком њене другарице из младости, буцмастом и необразованом девојком, истина, али толико старомодном, тако добре нарави, толико услужном да се увукла у њихово домаћинство и сместила се међу њих као да јој је одувек ту било место, наизглед исувише лења и претерано доброћудна да би макар и покушала да наговори Ракеша да напусти ту кућу и заснује свој сопствени дом, што би свака друга девојка вероватно учинила. И не само то, она је била лепа – заиста лепа, додуше пуначка и једра, али је постала дебела – мекана и округла, као растопљени восак – тек после рођења њиховог првог детета, и то мушког, после чега то уопште више није било важно.

Неколико година је Ракеш радио у градској болници, убрзо доспевши до врха те административне организације тако што је постао директор, да би затим напустио болницу и основао сопствену клинику. Одвезао је родитеље својим колима – новим, небо плавим Амбасадором са задњим прозором пуним налепница и играчкица које су се вртеле на узицама – да виде клинику када је саграђена, као и велику таблу изнад улазних врата, на којој је његово име било одштампано црвеним словима, пропраћено низом титула и квалификација као што многобројни ситни црни робови прате регента. После тога је изгледало да је његова слава била малкице засењена – или је то можда било само због тога што су се сви у граду на њу најзад навикли – али је то такође био почетак његовог богаћења, јер је он сада постао познат не само као најбољи већ и као најбогатији доктор у граду.

Међутим, све ово није постигнуто за трен ока. Наравно да није. То су била достигнућа за цео животни век и Ракешу је и био потребан читав живот да би све то постигао. У време када је основао клинику, његов отац је већ постао старац и пензионисао се са свог радног места у магацину петролеја где је радио четрдесет година, а његова мајка је убрзо после тога умрла, устукнувши пред својим духом са уздахом који је звучао сасвим срећно, јер је управо њен рођени син бринуо о њој током њене последње болести и седео поред ње масирајући јој стопала до последњег тренутка – таквог је сина мало која мајка родила.

Јер, морало се признати – па чак и најнеуспешнији и најзавиднији међу комшијама су на крају то учинили – да Ракеш не само да је био одани син и чудесно доброћудан човек који је некако успевао и да слуша своје родитеље и да удовољава жени и показује пажњу подједнако својој деци и пацијентима, већ је одиста имао и памети унутар тог прелепо углађеног и формираног тела уљудног понашања и благе природе, тако да је између угађања својој породици и изигравања домаћина многобројним пријатељима и улагивања свима њима да би се осећали срећни и захвални и задовољни, он успео да обучи и своје руке, па је постао изванредан доктор, заиста добар хирург. Како је један једини човек – и то човек чији су родитељи били неписмени, јер му је отац радио за продавца петролеја, а мајка провела свој живот у кухињи – постигао да се у њему сједине и остваре тако разнолике врлине, нико то није могао да докучи, али су му сви признавали надареност и вештину.

Чудна је али истинита чињеница, међутим, да надареност и вештина, ако се исувише дуго истичу, престану да засењују друге. Тако се и догодило да су чак и они који су му се највише дивили на крају престали да се базирају на његову славу. Пошто се пензионисао и изгубио супругу, његов стари отац убрзо више није био ни за шта, како то народ каже. Жалио се на све и свашта и тако се често разболевао од неких чудних болести да чак ни његов рођени син није могао више да препозна када се радило о нечем значајном, а када је у питању била само старчева џангризава ћуд. Седео је погурен на свом плетеном лежају већи део дана и стекао је раздражујућу навiku да се изненада пружи и лежи потпуно мирно, док би сви чланови породице летели око њега тако отромбољеног, лелечући и плачући, да би се он затим изненада усправио и сео, укрупњен и усукан, испљунувши пуна уста сока бетела као да се руга њиховом понашању.

У томе је једном приликом мало претерао: одржавала се велика забава у њиховој кући, прослава рођендана најмлађег сина, па је славлѐ морало изненада да буде прекинуто, гости ућуткани и изгурани из куће када је снаја открила, или мислила да је открила, да је старац, испружен од ивице до ивице свог плетеног лежаја, изгубио пулс; присутни су се распршили и изгубили, а неки су чак почели да га оплакују, када се старац усправио и сео, а растројена снаја била погођена гутљавом црвеног сока бетела право у обруб свог новог сарија од органзина. После тога никоме више није било много стало да ли он седи прекрштених ногу на свом кревету, накашљавајући се и плујући, или лежи испружен и посивео као неки леш. Осим, наравно, том бисеру међу бисерима, његовом сину Ракешу.

Управо би му Ракеш доносио његов јутарњи чај, и то не у онаквој порцеланској шољици из каквих је пио остатак породице, већ у старчевом омиљеном месинганом пехару, па би сео на ивицу његовог кре-

вета, удобно се сместивши и опуштен, док би се узице на доњем делу његове пижаме њихале испод ноћне кошуље од финог батиста, па би расправљао или, пре, читао наглас јутарње новости свом оцу. Њему је било потпуно свеједно што отац није уопште одговарао осим што би пљувао. Управо би Ракеш, такође, по повратку са клинике увече, убедио старца да изађе из своје собе, која је била пушта и запуштена као нека ћелија, па да се надише вечерњег ваздуха напољу у башти, док би му он прелепо наместио узглавље и јастуке на дивану у једном углу отворене веранде. Лети би се увече побринуо да слуге изнесу старчеву постељу на травњак, а он би лично помогао оцу да сиђе низ степенице и попне се на кревет, умирујући га и припремајући га да проведе ноћ под звездама.

Све ово било је веома пријатно за старца. Оно што није било тако пријатно беше то што се син чак латио надгледања очевог режима исхране. Једнога дана када је оцу стварно позлило, будући да је снаји наручио да му направи халву са додатком грубо млевеног брашна, па је онда то појео уз чинију пуну слатке павлаке, Ракеш је умарширао у његову собу, не оним својим уобичајеним кораком пуним поштовања, већ самоувереним и прилично охолом кораком чувеног доктора, па је изјавио: „Нема више халве за тебе, Оче. Морамо бити разумни, у твојим годинама. Ако мораш да поједеш нешто слатко, Вина ће ти скувати мало сутлијаша, то је лагано, само малкице пиринча и млека. Али ништа пржено, ништа тешко. Не смемо допустити да се ово поново догоди.”

Старац, који је лежао испружен на свом кревету, слаб и исцрпљен после једнодневне болести, трже се на сâм звук, на тон ових речи. Отвори очи – односно, оне се саме отворише од изненађења – и загледа се у сина са неверицом која је убрзо прерасла у прекор. Син који заиста одбија оцу храну за којом жуди? Не, то је било нечувено, то је било невероватно. Али, Ракеш му је био окренуо леђа и рапччишћавао је гомилу флашица и кутијица на полици са лековима, тако да није ништа приметио, док се Вина ћутке искрала из собе са извештаченим смешком који је само старац видео, и због чега ју је мрзео.

Халва је била само први артикал који је избачен са старчевог менија. Једна посланица за другом је нестајала – за почетак све што је пржено, затим све што је слатко, а на крају све, све у чему је старац уживао. Оброци који су стизали за њега на блиставом послужавнику од нерђајућег челика два пута дневно били су у најмању руку оскудни – суви хлеб, кувано леће, барено поврће, а ако би се уопште и нашао неки комадић пилетине или рибе, и то је било скувано. Када би затражио додаток – напуклим гласом који је театрално подрхтавао – Ракеш би лично дошао до врата, тужно се загледао у њега и завртео главом, говорећи: „Де, де, Оче, морамо бити пажљиви, не смемо да ризикује-

мо да се поново разболиш, ти то знаш”, па иако би се снаја тактично склањала са пута, старац би могао да назре њен извештачени смешак како весело промиче у близини. Покушавао је да подмити своје унучиће да му купују слаткише (а колико му је сада недостајала његова жена, та великодушна, попустљива, мада неписмена куварица), шапућући: „Ево педесет паиса⁵”, док би гурао новчиће у стиснуту, врућу пеницу. „Отрчи до продавнице на раскршћу и купи ми цалебија⁶ за тридесет паиса, а преосталих двадесет паиса можеш да потрошиш за себе. Важи? Разумеш ли? Хоћеш тако?” Успео је у томе једном или двапут, али затим су га раскринкали, његовог саучесника у завери је изгрдио отац и плеснула мајка, а Ракеш је бесно улетео у собу, готово чупајући косу док је викао кроз стиснуте усне: „Па добро, Оче, да ли то покушаваш да мог синчића претвориш у лажова? Не само да ћеш покварити свој рођени стомак, већ квариш и њега такође – охрабрујеш га да лаже своје сопствене родитеље. Требало би да чујеш лажи које је изговорио пред својом мајком када га је видела да се враћа кући носећи цалебије замотане у прљаву новину. Ја не дозвољавам никоме у мојој кући да купује слаткише на улици, Оче, то сигурно знаш. У нашем граду владају колера, тифус, гастроентеритис – ја свакодневно овакве случајеве гледам у болници, па како могу да дозволим да се чланови моје рођене породице излажу таквим ризицима?” Старац је уздахнуо и испружио се у положај беживотног тела. Али, то није више никога забрињавало.

Постојало је само једно једино задовољство које је старцу сада преостало (синовљеви јутарњи доласци и читање из новина не би више могли тако да се назову), а то су биле посете старијих комшија. Оне нису биле честе, будући да су његови исписници већином били исто тако оронули и беспомоћни као и он сâм, тако да је мало њих могло да пређе раздаљину до његове куће да би га уопште више виђали. Стари Батија, комшија из суседне куће, међутим, који је и даље био довољно крепак да би непоколебљиво одбијао да се купа у кући, у купатилу поплочаном плочицама, већ је инсистирао на томе да износи у башту своју месингану посуду и пешкир, без обзира на годишње доба, а обично у неко недолично време, па би се тако бучно купао под баштенском славином, погледао би преко живице да види је ли Варма напољу на својој веранди и позвао би га да разговарају док увија око себе свој доти⁷ и суши оно мало проређене косе што му је преостало на глави, претерано дрхтурећи како би показао колико у томе ужива.

⁵ Паиса је стоти део индијске новчане јединице рупије.

⁶ Цалебија је округласта послатица боје шафрана.

⁷ Доџи је комад платна који Индуси везују око бедара, уобичајени део мушке одеће.

Наравно, ови разговори, или пре дречање преко живице између два прилично наглува старца свесна да их прислушкују сви чланови оба њихова домаћинства, нису били сасвим задовољавајући, али Батија би повремено изашао из свог дворишта, прешао оно мало улице што их је раздвајало и дошао до Вармине капије где би се сручио на камени стубић направљен испод дрвета. Када је Ракеш био код куће, помогао би оцу да сиђе низ степенице у башту и наместио му постељу испод дрвета, па би оставио два старца да жваћу лишће бетела и расправљају о болестима које их муче са несмањеном страшћу.

„Ти барем имаш доктора у кући који може да брине о теби”, уздахнуо је Батија, пошто је живописно описао колико пати од шуљева.

„Да брине о мени?” узвикнуо је Варма, док му је глас праскао као нека старинска глинена посуда. „Он – он ми чак не даје ни довољно да једем.”

„Шта?” изустео је Батија, док су седе длаке у његовим ушима подрхтавале. „Не даје ти довољно да једеш? Твој рођени син?”

„Мој рођени син. Ако га замолим за још једно парче хлеба, он каже: ’Не, Оче, ја сам лично одмерио тежину хлеба, а не могу ти допустити да поједеш више од две стотине грама житарица дневно.’ Он мери храну коју ми даје, Батија – има вагицу на којој је мери. Ето, дотле је дошло.”

„Ене де”, промрмља Батија у неверици. „Да ли је могуће, чак и у ово зло доба, да син одбија да оцу да храну?”

„Чекај да ти испричам”, Варма је нестрпљиво прошапутао. „Данас су они сви ручали пржену рибу – могао сам да осетим мирис. Позвао сам снају да је замолим да и мени донесе мало. Она је дошла до врата и рекла: Не...”

„Рекла је: Не?” Сада је Батијин глас праснуо. Нека птица је сунула са дрвета и полетела што је брже могла. Не?

„Не, рекла је: Не, Ракеш јој је наредио да ми не даје ништа пржено. Ни путер, каже он, нити уље...”

„Ни путер? Ни уље? Како он очекује да му отац живи?”

Стари Варма климнуо је главом снужено, али и ликујући. „Ето како се он понаша према мени – а ја сам га одгајио, пружио му образовање, направио од њега великог доктора. Великог доктора! Ето, то је начин на који велики доктори поступају са својим очевима, Батија”, и тако су синовљева беспрекорна личност и карактер овим прошли кроз зачуђујућу промену. Споља је можда све изгледало исто, али тумачење се изменило: његова вешта ефикасност није била ништа друго до хладна бездушност, његов ауторитет био је само прерушена тиранија.

Слаба је била вајда од тужакања комшијама и, уз тако јадну исхрану, Варма је примећивао да све више копни, слаби и ускоро поста-

је одиста болестан човек. Прашкови и пилуле и тоници коришћени су не само када би дошло до неке кризе као што је то покварени стомак, већ су постали редовни део његове исхране – постали су његова исхрана, жалио се Варма, јер су потиснули природну храну за којом је он жудео. Ту су биле пилуле којима му је регулисан рад црева, пилуле које су му снижавале крвни притисак, пилуле против његовог артритиса и, најзад, пилуле помоћу којих је његово срце настављало да куца. Између њих било је и паничних одлазака у болницу, неколико понижавајућих искустава са испирањем стомака и клистирањем, после чега би се он осећао престрављено и беспомоћно. Лако би заплакао згрчен на свом кревету, али ако би се пожалио да га нешто боли или макар споменуо неко неодређено, суморно страховање током ноћи, Ракеш би једноставно отворио још једну флашицу пуну пилула и натерао га да попије једну. „Ја имам своју дужност према теби, Оче”, рекао би када би га отац преклињао да га остави на миру.

„Пусти ме”, Варма је молио, окрећући лице даље од пилуле на испруженој шаци, „пусти ме да умрем. Тако би било боље. Не желим да живим да бих само гутао твоје лекове.”

„Оче, буди разуман.”

„То препуштам теби”, узвикну отац у изненадном налету храбрости. „Остави ме на миру, остави ме да умрем сада, не могу да живим овако.”

„Лежи по цео дан на својим јастуцима, храни га сваких неколико сати снаја својим сопственим рукама, посећује га свакодневно сваки од чланова његове породице – а онда каже да не жели да живи 'овако’”, рече Ракеш, смејући се, некоме ко је стајао са друге стране врата.

„Лишен хране”, завриштао је старац са кревета, „нико не обраћа пажњу на моје жеље, снаја ми се руга, унуци ми се подсмевају – ето како ја живим.” Али, он је био веома стар и слабашан, па је све што је могло да се чује било неповезано крештање, неколико јачих гроктаја и крици истинског бола. Једино се једном, када је стари Батија дошао да га види, па су седели заједно под својим дрветом, чуло како је узвикнуо: „Бог ме зове – а они неће да ме пусте.”

Огромне количине витамина и средстава за јачање која су га приморавали да гута нису биле сасвим узалудне. Оне су га одржавале у животу, па су му чак и давале некакву снагу која му је омогућавала да се држи и дуго пошто је престао да жели да се држи. То је било као да он вуче конопац, покушавајући да га покида, али конопац неће да се покида, јер је и даље јак. Тако је само себе повређивао, покушавајући то.

Свако вече, то лето, слуге би дошле у његову ћелију, зграбиле његову постељу, по један са сваке стране, и однеле је напоље на веранду, тамо је поставивши са треском који би продрмао сваки зуб у његовој вилици. Одговарајући на његова паћеничка болна негодовања, ре-

кли би му да им је Господин доктор наредио да он мора да удише вечерњи ваздух, па ће се тако они постарати да он и удише тај вечерњи ваздух – тресак. Затим би се појавила Вина, та насмешена, дволична кобасица у шуштећем сарију, па би наслагала јастуке испод његове главе све док га не подупре у круг седећи положај, од чега му се вртело у глави, а леђа су га болела. „Пусти ме да легнем”, преклињао је он, „не могу више да седим.”

„Покушајте, Оче, Ракеш је рекао да можете ако покушате”, одговорила би она, и одјездила до другог краја веранде где се њен транзистор тресао од сладуњавих љубавних мелодија из филмова које је слушала по цео дан.

И тако би он тамо седео, као неки укрућени леш, престрављен, буљећи према травњаку на коме су његови унуци играли крикет, у опасности да га једна од њихових брзих и далеко бачених лопти удари право у око, и према капији која је водила на прашњаву и ђубретом прекривену уличицу и на којој је и даље поносито био истакнут недавно бојом освежени натпис са именом и квалификацијама његовог сина, док је његово сопствено име нестало са те капије још одавно.

Најзад би пристигао Амбасадор небо плаве боје, игра крикета би на брзину била прекинута, а из кола која су жустро ушла у двориште изашао би доктор, велики доктор, сав у белом. Неко би притрчао да му узме торбу, остали да га испрате уз степенице. „Хоћеш ли чаја?” довикнула би му жена, стишавајући свој транзистор, „или кока-колу? Да ли да ти испржим неколико самоза?”⁸ Али, он не би одговарао, па чак ни погледао у њеном правцу. Вечито одани син, прво би пришао углу у коме је његов отац седео заглаван, као окамењен, у неку неодређену тачку у прашњавом жућкастом ваздуху који се вртео испред њега. Он не би окренуо главу да погледа у свог сина. Али, престао би да пућка ваздух уснама које више није могао да контролише и вилицу би стиснуо онолико јако колико то може један болестан и веома стар човек.

„Оче”, рече његов син, нежно, седајући на ивицу постеље и пружајући руке да му масира стопала.

Стари Варма повуче стопала испод тела, да син не може да их дохвати, и настави да буљи тврдоглаво у жућкасти ваздух летње вечери.

„Оче, стигао сам кући.”

Вармина рука се изненада тргла, оштрим подсмешљивим покретом, али није проговорио.

„Како се осећаш, Оче?”

Тада се Варма окренуо и погледао у сина. Његово лице било је толико ван сваке контроле и растрзано, да многобројни изрази који су се

⁸ *Самоза* је троугласта пржена паштета пуњена месом или поврћем.

на њему смењивали нису могли да се споје у целину и пренесу том чувеном човеку тачно шта његов отац мисли о њему, његовој вештини, његовој умешности.

„Ја умирем”, закрештао је. „Пусти ме да умрем, молим те.”

„Оче, ти се шалиш”, син му се насмешио са љубављу. „Донео сам ти један нови тоник од кога ћеш се боље осећати. Мораш да га пробаш, то ће те поново ојачати. Ево га. Обећај ми да ћеш га редовно узимати, Оче.”

Вармина уста су жвакала тако јако као да је и даље имао у њима залагај бетела (његова порција бетела укинута је још пре неколико година). Затим испљуну неколико речи, оштрих и јетких као отров, у лице свога сина. „Задржи за себе свој тоник – ја га не желим – ја га не желим – ја нећу више да узимам ништа – од твојих лекова. Ништа. Никада”, и одгурнуо је флашицу из синовљеве руке, себи својственим покретом, изненада величанственим, изненада упечатљивим.

Његов син скочи, јер се флашица разбила и густи браон сируп га је попрскао и упрљао му беле панталоне. Његова жена испусти крик и дотрча. Свуда око старца одједном се диже бука, дрека, метеж.

Он једним покретом одгурну јастуке испод својих леђа и помери их тако да је могао да се спусти у лежећи положај, поново потпуно опружен. Затвори очи и уздигну браду према плафону, као неки кобни пророк, јечећи: „Бог ме зове – сада ме пустите да идем.”

Из збирке *Игре у сумрак и грубе приче*

Темаї Модерна индоенглеска приповетка
їрїредїла и їревела с енглескої БИЉАНА ЂОРИЋ-ФРАНЦУСКИ